

19. Фабіан М. П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мові: [монографія] / Мирослава Петрівна Фабіан. – Ужгород: Інформаційно-видавниче агенство “ІВА”, 1998. – 255 с.
20. Фабіан М. П. Застосування процедури формалізованого аналізу лексичної семантики в зіставних дослідженнях / М. П. Фабіан // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. праць. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2011. – Вип.10., ч.І. – С. 202 - 207.
21. Фабіан М. П. Зіставна лексична семантика: методика дослідження / М. П. Фабіан // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. праць. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2005. – Вип.7. – С. 134 - 138.
22. Федоров Ю. В. Концепт зла в сучасній культурі: автореф. дис. канд. філософ. наук : спец. 09.02.04 / Ю. В. Федоров. – Сімферополь, 2002. – 24 с.
23. Философская энциклопедия: в 5-ти т. / [ред. Константинов Ф. В.]. – М.: Гос. науч. изд. „Советская энциклопедия”, 1962. – Т. 2. – 576 с.
24. Oxford English Dictionary: in 12 vol. / [chief ed. James Murray]. – London: Oxford University Press, 1963.

Summary

In the present article, the universal notions of **good** and **evil** are comprehended from different angles. Diverse approaches to investigating these categories are considered and the main peculiarities of the procedure of formalized analysis of lexical semantics are characterized. The semantic structure of nouns denoting **good** and **evil** in Ukrainian and English is analyzed, their specific features are discussed.

УДК 82312

КОРЕЛЯЦІЯ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ З ІНШИМИ КАТЕГОРІЯМИ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Островська О.М.

Поплавська Л.Л.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Об’єктом дослідження статті є лінгвістична та стилістична реалізація категорії оцінки у художньому тексті, а також її зв’язок з іншими категоріями. Актуальність теми визначається важливістю вивчення мови у реальному тексті та виявлення специфіки функціональної семантики мовних одиниць.

У структурі художнього твору важливу роль відіграють категорії оцінки, часу, простору, руху, причинності, послідовності. Ці поняття реалізуються в категоріях лише остільки, оскільки кожна категорія має певний набір ознак. Логіко-філософській категорії притаманні ознаки добра і зла, доброго і поганого, позитивного і негативного.

Граматичні категорії співвідносяться з граматичними поняттями, які співвідносяться з відповідними категоріями логіки та філософії. Наприклад, категорія перфекта є вираженням граматичного поняття послідовності, тобто категорії часу у філософському розумінні. Ця категорія може трансформуватися і в категорію оцінки, оскільки оцінка в структурі художнього твору виражається не лише поняттям якості, а й іншими категоріями. Досліджуючи суть категорії оцінки та її реалізацію в художньому тексті, нам здається доречним розглянути її вияв у категорії розгорнутого тексту.

Розгорнутість тексту припускає конкретний опис предмета, повідомлення певної інформації за його різними аспектами, у виявах та взаємовідношеннях з іншими предметами дійсності. А.І.Новіков відзначає, що розгорнутість тексту спрямована на те, щоб його задум був адекватно декодованим для однозначності розуміння [2.с.112]. Розгортання смислу здійснюється і на рівні мовних засобів, які передають експліцитний зміст тексту, і на рівні підтексту, який творить імпліцитний зміст. Категорія розгорнутості тексту може реалізуватися в оцінних структурах. Одним із факультативних елементів оцінних структур є мотивування оцінки. Мотивування – це експліцитна основа. Коли оцінка, наприклад, повністю індивідуальна, виникає потреба виразити основу, яка необхідна для адекватного розуміння того чи іншого оцінного висловлювання, його смислу. Мотивування спрямовує оцінку так, щоб дати змогу зрозуміти потік мислення комуні кантів. Мотивування оцінки може належати суб'єктові оцінки, адресатові, а також сторонньому спостерігачеві – наприклад, автору-розповідачеві. У мотивуванні конкретизується інформація, яку звичайно мають на увазі, коли визначають ті чи інші оцінки. Експлікація основи оцінки може відбуватися, якщо оцінка викликає сумнів у адресат, коли адресат сам вважає експлікацію основи необхідною; коли автор твору прагне зробити основу оцінки зрозумілою читачеві. У даному прикладі основа оцінки есплікується, щоб переконати адресата у її достовірності. *"She goes her own way", Ann said, 'she doesn't depend on anyone. And she's beautiful and she doesn't make anything of it/ Of course, I only met her today and I may be way off base, but she gives you the feeling that she makes people live up to the way she wants them to be"* [6,р.198]. У цьому випадку мотивування належить суб'єктові.

С.Колесник вважає, що мотивування оцінки є одним із засобів її розгорнутості, оскільки воно конкретизує оцінну основу і часто містить у собі опис додаткових параметрів об'єкта оцінки. Мотивування спрямоване на досягнення адекватного розуміння оцінки адресатом [1.с.71].

Розгорнутість оцінних номінацій зумовлена не лише залученням у текстові блоки висловлювань, які означають мотивування оцінки, але й висловлювань, що

означають порівняння. За допомогою порівняння адресат може найадекватніше висловити оцінне ставлення до того чи іншого об'єкта. Порівняння сприяє конкретизації смилу оцінного висловлювання, змістовної розгорнутості висловлювання. Змістова розгорнутість оцінного смилу висловлювання, як правило, відповідає розгорнутості мовних засобів. Розгорнутість мовних засобів призводить до збільшення обсягу оцінного висловлювання. Слід зазначити, що розгорнутість змістовного боку тексту і мовних засобів не завжди одночасно відповідають одне одному. Наприклад, порівняння може складатися з одного слова; змістовний бік доповниться низкою нових відтінків, а обсяг висловлювання практично не зміниться. Різні нормативні оцінні стереотипи є конденсаторами інформації, яку легко відновлюють комуніканти, коли згадують про них. Нормативні стереотипи містять у собі згорнутий семантичний простір тексту. Отже, змістова розгорнутість оцінного смилу тексту може бути виражена як за допомогою порівнянь-висловлювань, так і за допомогою порівнянь-слів, словосполучень. Наприклад: “*Listening to me indulgently, as though I’m an idiot child*” [6, p.68]. Нормативний стереотип *an idiot child* викликає в адресата певні асоціації, які переносяться на об'єкт оцінки, конкретизують його і розширюють знання адресата про його цінність. У цьому випадку розгорнутість оцінного смилу проходить на рівні підтексту. В основі неоднозначного співвідношення змістовної і формальної розгорнутості тексту є прагнення мови до економних засобів переказування смилу. Багаторазове вживання різних оцінних операторів дає змогу збільшити обсяг інформації про об'єкт оцінки. Наприклад, однорідні оцінні прикметники можуть всебічно характеризувати об'єкт оцінки. “*He was a nice man, Thomas, polite, thoughtful, with delicate manner*” [6, p.259]. Розгорнутість текстової оцінки може також здійснюватись у напрямку до конкретизації різних параметрів об'єкта оцінки. Отже смислова розгорнутість оцінних висловлювань дає змогу детально описати один із елементів оцінної структури або багаторазові номінації оцінного оператора. Смислова розгорнутість тексту може реалізовуватись експліцитними мовними засобами і входити до підтексту. Формальна розгорнутість тексту не завжди одночасно відповідає смисловій.

Набуваючи лінгвістичного статусу, оцінний концепт передбачає кореляцію матеріальних та ідеальних категорій. Враховуючи суттєві характеристики, які творять лінгвістичне ядро оцінного концепта, ця кореляція у структурі художнього твору набуває відповідного матеріалістичного характеру. Очевидно, що основа відношень між мовно-матеріальним та ідеальним полягає у самому слові і розкривається в його лінгвістичній природі. Тому категорію оцінки можна виділити із загальних понять часу, простору, руху, причинності, послідовності, зумовленості та ін. Усі ці категорії є відносними і у зв'язку з контекстом набувають семантику доброї чи поганої якості. [6, p.90].

Персонаж роману Артура Хейлі “Overload” Нім знав напевне, що і своїми знаннями і досвідом роботи він не матиме жодних проблем із працевлаштуванням будь-де, але йому зовсім не хотілося виїжджати з Каліфорнії, незважаючи ні на які обставини.” *On the other hand, he was reluctant to leave California, which Nim,*

and a multitude of others, believed to be the most agreeable and exciting place in the world to live and work" [5,p.231]. За допомогою дієслова *to leave*, що означає поняття руху, автор реалізує одночасно і категорію оцінки. А автори роману "Decision in Philadelphia" Крістофер Кольєр і Джеймс Кольєр, розкриваючи психологію політиків США ХУІІІ ст., вказують "*They had thought they were founding nation that would last for ages*" [4,p.3] Для того, щоб виразити їхню оцінку до новоствореної держави та їхні надії, вони використовують іменник з прийменником *for ages*, який корелює з категорією часу. Там, де є оцінка, завжди правомірно поставити запитання оцінка чого? Тобто хто або що є об'єктом оцінки. Оцінка яка? За нашими спостереженнями, у тканині художнього твору категорію оцінки можна розглядати в плані: 1) змісту та 2) форми вираження. Якщо розглядати оцінку в плані форми вираження, то вона може бути експліцитною, яскраво вираженою, або імпліцитною (прихованою). Наприклад: 1." *He would accept anything that seemed reasonable*" [4,p.70]. 2. "*Needless to say, this power was hated by the Americans*" [4,p.196]. У першому випадку оцінка виражена дієсловом *would accept* є імпліцитною, а у другому – дієслово *was hated* реалізує експліцитну оцінку.

Якщо ми розглядаємо оцінку в плані змісту (якості), вона може бути позитивною або негативною. 1." *I talked to Dr.Gibson yesterday, but Dr.Gibson wouldn't say yes or no when I asked him about you. 'Only time will tell, he said 'I hate doctors.* [6, p.269]. 2." *Even the coffee is good'. Craig said. 'Even everything', Constance said"* [6, p.214]. У першому прикладі чітко сприймається негативна оцінка, а у другому – позитивна.

Оцінка не може бути нейтральною, оскільки вона або присутня, або відсутня. Оцінка пов'язана з контекстом і тому, навіть у нейтральних словах, вбачається позитивний чи негативний зміст. Виникає запитання хто здійснює оцінку? Це може бути 1) суб'єктивна оцінка, тобто оцінювати об'єкт може якийсь персонаж твору; 2) оцінка може бути абсолютною, загальноприйнятою або 3) оцінку може давати сам автор.

Ми розглядаємо два типи оцінки, які матеріалізуються в художньому творі; з одного боку, це явно виражена експліцитна оцінка, а з іншого – прихована (імпліцитна оцінка). Зупинимось, зокрема, на поняттях експлікації та імплікації у плані вираження категорії оцінки.

Експліцитність й імпліцитність – корелюючі поняття. Різниця між експліцитною та імпліцитною інформацією полягає в прямому, безпосередньому, або непрямому її сприйнятті. Але основу як експліцитних, так і імпліцитних значень створюють експліцитні мовні одиниці. Імпліцитними є не мовні знаки, а лише виражені ними значення або складові частини значення, яке структурується. Експліцитність сприймається безпосередньо, без додаткових операцій, імпліцитне потребує складнішого і глибшого опосередкованого процесу сприйняття.

Експліцитним вважається заперечення, яке має регулярне формальне вираження у вигляді спеціалізованих засобів мови, імпліцитним – заперечення,

що виражається неспеціалізованими мовними засобами. Напівемпліцитними словотворчими засобами, значення заперечення для них є периферійним [3, с.9].

На наш погляд, під експліцитною прямою, чітко вираженою, безпосередньою оцінкою розуміють оцінку, в якій перевага денотата чи його судження виходить безпосередньо зі значень мовних одиниць, які використовуються. Адресат може оцінюватись не лише в загальному. Своє ставлення до адресата мовець може висловити, оцінивши його дії, ставлення до людей, його поведінку, спосіб життя, характер, зміст мовлення тощо.

Під імпліцитною, побічною, прихованою, неявною оцінкою, ми розуміємо оцінку, у вираженні якої перевага певного денотата або його зневага не виходять безпосередньо зі семантики (кола значень), вживаної лінгвістичної одиниці. Імпліцитні засоби оцінки лише зосереджують увагу читача на якомусь денотаті, що асоціативно пов'язаний з іншими денотатами, який прямо стосується ціннісних суджень або є їх членом. Відповідно імпліцитні засоби оцінки під час аналізу потребують експлікації у детальнішому описі подібного зв'язку цього факту з оцінним судженням.

Література

1. Колесник С.Н. Оценочные номинации и их функционирование в тексте (на материале англ. языка). Дис. ...канд.филол.наук. – Киев,1988 – 155с.
2. Новиков А.И. Семантика текста и её формализация. – М.: Наука, 1983. – 215с.
3. Паславская А.И. Эксплицитное и имплицитное отрицание в совр. немецком языке: Автореф. Дис. ...канд. филол.наук. – Киев,1986. – 24 с.
4. Collier Cristofer.James Lincoln Collier. Decision in Philadelphia. New York: Random House, 1986, - 271 p.
5. Hailey Arthur, Overload. – New York, 1986. – 500p.
6. Shaw Irving. Evening in Byzantium. Great Britain, 1976. -284 p.

Summary

The article regards the problem of correlation of the category of evaluation with other categories in the structure of fiction, i.e. the category of time, space, motion, reason, consistency. All these categories are relative and in the context can attain semantics of good or bad quality.